

Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli
Sosnowieckie Centrum Edukacyjne
EDUKATOR

**Placówka akredytowana przez Śląskiego Kuratora
Oświaty**

**Zapobieganie dyskryminacji i przemocy ze
względu na cechy prawnie chronione**

Opracowanie i prowadzenie:
dr Bożena Kubiczek

**„Nie musimy akceptować cudzych
przekonań (odmiennych cech przyp.
trenerki)... ale musimy akceptować
prawo innych do ich posiadania.”**

Jodi Picoult, Jesień cudów

Mechanizm powstawania dyskryminacji

Stereotypy → **Uprzedzenie** →
Nietolerancja → **Dyskryminacja**

Stereotypy – model myślowy

Stereotyp (z gr. στερεός „twardy, stały, sztywny, przestrzenny” i τυπος „wzór, odcisk”) – konstrukcja myślowa zawierająca komponent poznawczy, emocjonalny i behawioralny oraz uproszczone przeświadczenie dotyczące genezy różnych zjawisk, w tym dotyczących innych grup społecznych.

Stereotyp **to nadmierne uogólnienie, generalizacja, schemat poznawczy, który może być przyjęty przez jednostkę w wyniku własnych obserwacji, przejmowania poglądów innych osób, wzorców przekazywanych przez społeczeństwo, może być także wynikiem procesów emocjonalnych (np. przeniesienia agresji).** Stereotypy mogą być negatywne, neutralne lub pozytywne, chociaż najczęściej spotyka się wyobrażenia negatywne.

Stereotyp jest przekonaniem zbiorowym – jest to przekonanie żywione przez pewną grupę ludzi: mianem „stereotypu” nie można określić przekonania – spełniającego wszelkie pozostałe kryteria – żywionego wyłącznie przez jedną osobę.

Uprzedzenia – osąd, przekonanie

Uprzedzenie do kogoś lub czegoś występuje wówczas, **gdy jednostka podejmuje ocenę, wyraża negatywny osąd bez wcześniejszego doświadczenia z daną osobą czy zjawiskiem, najczęściej na podstawie fałszywych lub niekompletnych informacji.**

Uprzedzenia **wynikają także z utrwalonych w danych społeczeństwach czy społecznościach stereotypów.** W przypadku osób do czegoś uprzedzonych trudno je przekonać do pozbycia się uprzedzeń poprzez racjonalną argumentację.

Uprzedzenia stają się groźne dla funkcjonowania społeczeństwa lub pewnych kategorii społecznych, gdy przybierają charakter instytucjonalny i stają się częścią określonych ideologii (np.: rasizmu, antysemityzmu, homofobii czy seksizmu, ageizmu).

Źródła powstawania uprzedzeń

- Wychowanie i kultura – stereotypy (Romowie, Żydzi)
- Historia (Niemcy, Rosjanie)
- Przekazy medialne („gender to ideologia”)
- Negatywne doświadczenia

Gender - płęć kulturowo-społeczna, suma cech osobowości, stereotypów i ról płciowych, rozumianych w danym społeczeństwie jako kobiece lub męskie, przyjmowanych przez kobiety i mężczyzn w zakresie danej kultury w drodze socjalizacji, niewynikających bezpośrednio z biologicznych różnic w budowie ciała między płciami, czyli dymorfizmu płciowego.

Nietolerancja - postawa

Brak szacunku dla cudzych praktyk i przekonań.

Objawia się niedopuszczaniem do zachowań czy poglądów różniących się od własnych.

Leży u podstaw dyskryminacji rasowej i ksenofobii.

Dyskryminacja – działanie, zachowanie

Definicje używane w ustawie o równym traktowaniu.

Dyskryminacja bezpośrednia – rozumie się przez to sytuację, w której osoba fizyczna ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną **jest traktowana mniej korzystnie niż jest, była lub byłaby traktowana inna osoba w porównywalnej sytuacji.**

Dyskryminacja pośrednia – rozumie się przez to sytuację, w której dla osoby fizycznej ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną na skutek pozornie neutralnego postanowienia, zastosowanego kryterium lub podjętego działania **występują lub mogłyby wystąpić niekorzystne dysproporcje lub szczególnie niekorzystna dla niej sytuacja, chyba że postanowienie, kryterium lub działanie jest obiektywnie uzasadnione ze względu na zgodny z prawem cel, który ma być osiągnięty, a środki służące osiągnięciu tego celu są właściwe i konieczne.**

Najczęściej przyjmuje się następujące kryteria, pozwalające na stwierdzenie, że mamy do czynienia z przemocą:

- Istnienie nierównowagi sił pomiędzy sprawcą a ofiarą.
- Długofalowy (intencjonalny) charakter zjawiska (w odróżnieniu od incydentalnego).
- Cykliczność zachowań (okresy nasilenia się zachowań agresywnych na przemian z okresami względnego spokoju).
- Występowanie „sztywnych” ról – sprawcy, ofiary i świadka (w odróżnieniu od agresji osoby te nie „zamieniają się rolami”).
- Zamiar wyrządzenia szkody emocjonalnej, psychicznej lub fizycznej.

Tolerancja - postawa

Tolerancja (łac. tolerantia – cierpliwość, wytrwałość) – poszanowanie czyichś poglądów, wierzeń, upodobań, różniących się od własnych.

Oznacza postawę zgody na wyznawanie i głoszenie poglądów oraz wierzeń z którymi się nie zgadzamy, jak i praktykowanie sposobu życia, którego zdecydowanie nie aprobujemy, a więc zgody na to, aby społeczność do której przynależymy, była różnorodna w aspektach dla nas istotnych[2].

Cechy prawnie chronione

W polskiej przestrzeni prawnej **ochrona przed dyskryminacją jest rozproszona. Obowiązuje bowiem wiele aktów wyrażających zakaz dyskryminacji/nakaz równego traktowania (materialne normy prawa antydyskryminacyjnego), którego adresatami są zarówno podmioty publiczne, jak i prywatne.**

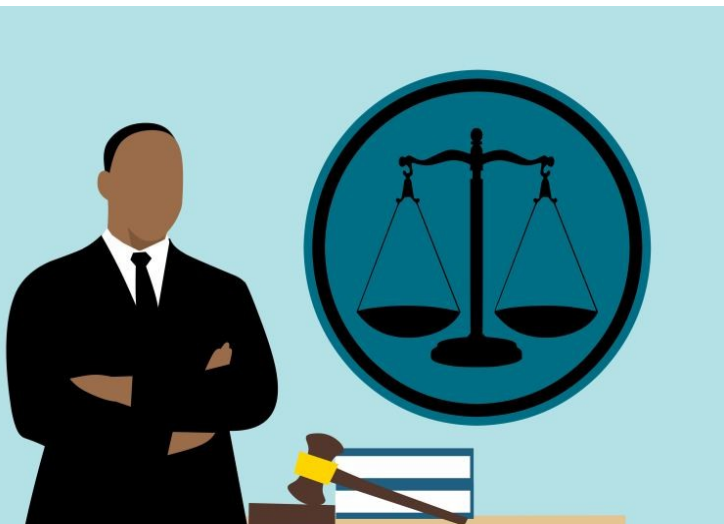
Podstawa prawna

Konstytucja RP z 1997 r.

Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów UE w zakresie równego traktowania

DYREKTYWA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY 2010/41/UE

z dnia 7 lipca 2010 r. w sprawie stosowania zasady równego traktowania kobiet i mężczyzn prowadzących działalność na własny rachunek oraz uchylająca dyrektywę Rady 86/613/EWG

Konstytucja

Art. 5.

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 30.

Przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw człowieka i obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych.

Art. 31.

Wolność człowieka podlega ochronie prawnej.

Każdy jest obowiązany szanować wolności i prawa innych. Nikogo nie wolno zmuszać do czynienia tego, czego prawo mu nie nakazuje.

Ograniczenia w zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw mogą być ustanawiane tylko w ustawie i tylko wtedy, gdy są konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź dla ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Ograniczenia te nie mogą naruszać istoty wolności i praw.

Art. 32.

Wszyscy są wobec prawa równi. Wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne.

Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny.

Art. 33.

Kobieta i mężczyzna w Rzeczypospolitej Polskiej mają równe prawa w życiu rodzinnym, politycznym, społecznym i gospodarczym.

Kobieta i mężczyzna mają w szczególności równe prawo do kształcenia, zatrudnienia i awansów, do jednakowego wynagradzania za pracę jednakowej wartości, do zabezpieczenia społecznego oraz do zajmowania stanowisk, pełnienia funkcji oraz uzyskiwania godności publicznych i odznaczeń.

Ustrojodawca nie tylko zatem nie sformułował katalogu cech relewantnych (prawnie chronionych), ale wyraźnie wskazał, że może nią być dowolna właściwość jednostki mająca znaczenie dla danej regulacji prawnej.

Dyrektywy wyznaczają jedynie minimalny poziom ochrony. W konsekwencji państwa członkowskie mogą wprowadzać lub utrzymywać przepisy korzystniejsze dla zapewnienia ochrony zasady równego traktowania od przepisów ustanowionych w unijnych dyrektywach. Taki wyższy standard ochrony przed dyskryminacją wyznacza Konstytucja RP.

Normy służące realizacji materialnych norm prawa antydyskryminacyjnego, czyli normy proceduralne, regulujące postępowanie w przypadku naruszenia zakazu dyskryminacji. Zawierają je następujące akty prawne:

- kodeks pracy,
- ustawa o równym traktowaniu,
- ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego.

Kodeks Pracy

Art. 183a. [Zakaz dyskryminacji – definicje]

§ 1. Pracownicy powinni być równo traktowani w zakresie nawiązania i rozwiązania stosunku pracy, warunków zatrudnienia, awansowania oraz dostępu do szkolenia w celu podnoszenia kwalifikacji zawodowych, w szczególności bez względu na **pleć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony, zatrudnienie w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy.**

Ustawodawca krajowy wprowadził otwarty katalog zabronionych przesłanek nierównego traktowania w zatrudnieniu, w przeciwieństwie do ustawodawcy unijnego.

Odpowiedzialność pracodawcy

Art. 94. [Podstawowe obowiązki pracodawcy]

Pracodawca jest obowiązany w szczególności:

- 2b) przeciwdziałać dyskryminacji w zatrudnieniu, w szczególności ze względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także ze względu na zatrudnienie na czas określony lub nieokreślony albo w pełnym lub w niepełnym wymiarze czasu pracy;
- 10) wpływać na kształtowanie w zakładzie pracy zasad współżycia społecznego.

By uwolnić się od zarzutu dyskryminacji pracodawca będzie musiał udowodnić, że zróżnicowane traktowanie pracowników (kandydatów do pracy) było uzasadnione obiektywnymi czynnikami (art. 18^{3b} § 1 k.p.). Mogą to być powody występujące zarówno po stronie pracodawcy (np. potrzeby przedsiębiorstwa), jak i pracownika (staż pracy, kwalifikacje zawodowe itd.)

Odpowiedzialność pracodawcy

Art. 183b. KP. Naruszenia zasady równego traktowania pracowników

§ 1. Za naruszenie zasady równego traktowania w zatrudnieniu, z zastrzeżeniem § 2-4, uważa się różnicowanie przez pracodawcę sytuacji pracownika z jednej lub kilku przyczyn określonych w art. 183a zakaz dyskryminacji pracowników § 1, którego skutkiem jest w szczególności:

- 1) odmowa nawiązania lub rozwiązanie stosunku pracy,
- 2) niekorzystne ukształtowanie wynagrodzenia za pracę lub innych warunków zatrudnienia albo pominięcie przy awansowaniu lub przyznawaniu innych świadczeń związanych z pracą,
- 3) pominięcie przy typowaniu do udziału w szkoleniach podnoszących kwalifikacje zawodowe - chyba że pracodawca udowodni, że kierował się obiektywnymi powodami.

Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów UE w zakresie równego traktowania

Ilekcroć w ustawie jest mowa o:

- 1) dyskryminacji bezpośredniej – rozumie się przez to sytuację, w której osoba fizyczna ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną jest traktowana mniej korzystnie niż jest, była lub byłaby traktowana inna osoba w porównywalnej sytuacji;
- 2) dyskryminacji pośredniej – rozumie się przez to sytuację, w której dla osoby fizycznej ze względu na płeć, rasę, pochodzenie etniczne, narodowość, religię, wyznanie, światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną na skutek pozornie neutralnego postanowienia, zastosowanego kryterium lub podjętego działania występują lub mogłyby wystąpić niekorzystne dysproporcje lub szczególnie niekorzystna dla niej sytuacja, chyba że postanowienie, kryterium lub działanie jest obiektywnie uzasadnione ze względu na zgodny z prawem cel, który ma być osiągnięty, a środki służące osiągnięciu tego celu są właściwe i konieczne;

Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów UE w zakresie równego traktowania

- 3) molestowaniu – rozumie się przez to każde niepożądane zachowanie, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności osoby fizycznej i stworzenie wobec niej zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery;
- 4) molestowaniu seksualnym – rozumie się przez to każde niepożądane zachowanie o charakterze seksualnym wobec osoby fizycznej lub odnoszące się do płci, którego celem lub skutkiem jest naruszenie godności tej osoby, w szczególności przez stworzenie wobec niej zastraszającej, wrogiej, poniżającej, upokarzającej lub uwłaczającej atmosfery; na zachowanie to mogą się składać fizyczne, werbalne lub pozawerbalne elementy;
- 5) nierównym traktowaniu – rozumie się przez to traktowanie osób fizycznych w sposób będący jednym lub kilkoma z następujących zachowań: dyskryminacją bezpośrednią, dyskryminacją pośrednią, molestowaniem, molestowaniem seksualnym, a także mniej korzystnym traktowaniem osoby fizycznej wynikającym z odrzucenia molestowania lub molestowania seksualnego lub podporządkowania się molestowaniu lub molestowaniu seksualnemu, oraz zachęcanie do takich zachowań i nakazywanie tych zachowań;
- 6) zasadzie równego traktowania – rozumie się przez to brak jakichkolwiek zachowań stanowiących nierówne traktowanie;

Odbiór społeczny

Rozproszenie przepisów antydyskryminacyjnych **utrudnia społeczny odbiór zakresu normatywnej ochrony przed dyskryminacją, co potwierdzają wyniki zrealizowanych przez Rzecznika badań.**

Poza sferą zatrudnienia pracowniczego, w której zakaz dyskryminacji wprowadzony kodeksem pracy obowiązuje już wiele lat, opinie ankietowanych wykazały dużą różnicę między oceną danej sytuacji jako przejawu dyskryminacji, a jej kwalifikacją jako przykładu nierównego traktowania zabronionego przez prawo

Organy do spraw równego traktowania

Polska wykonała ten obowiązek powierzając wykonywanie zadań dotyczących realizacji zasady równego traktowania Rzecznikowi Praw Obywatelskich oraz Pełnomocnikowi Rządu do Spraw Równego Traktowania.

Taki dualny model instytucjonalnego mechanizmu ochrony przed dyskryminacją nie narusza prawa unijnego. Zgodnie z zasadą autonomii instytucjonalnej pozostawia ono bowiem państwu członkowskim swobodę wyboru organów krajowych, właściwych do urzeczywistnienia i ochrony prawa do równego traktowania.

Jako niezależny organ do spraw równego traktowania ustawa o równym traktowaniu wskazała Rzecznika Praw Obywatelskich. Należy podkreślić, że Komisja Europejska w zaleceniu 2018/951 wskazuje na niezależność organów do spraw równości jako warunek skuteczności wykonywania powierzonych im zadań w zakresie równego traktowania.

RPO w Konstytucji

Art. 209.

Rzecznik Praw Obywatelskich jest powoływany przez Sejm za zgodą Senatu, na 5 lat.

Rzecznik Praw Obywatelskich nie może zajmować innego stanowiska, z wyjątkiem stanowiska profesora szkoły wyższej ani wykonywać innych zajęć zawodowych.

Rzecznik Praw Obywatelskich nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej nie dającej się pogodzić z godnością jego urzędu.

Art. 210.

Rzecznik Praw Obywatelskich jest w swojej działalności niezawisły, niezależny od innych organów państwowych i odpowiada jedynie przed Sejmem na zasadach określonych w ustawie.

RPO w Konstytucji

Art. 211.

Rzecznik Praw Obywatelskich nie może być bez uprzedniej zgody Sejmu pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności. Rzecznik Praw Obywatelskich nie może być zatrzymany lub aresztowany, z wyjątkiem ujęcia go na gorącym uczynku przestępstwa i jeżeli jego zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu niezwłocznie powiadamia się Marszałka Sejmu, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego.

Art. 212.

Rzecznik Praw Obywatelskich corocznie informuje Sejm i Senat o swojej działalności oraz o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela.

RPO

Szkoła powinna lepiej zadbać o edukację antydyskryminacyjną. Uwrażliwiani na tego typu materię powinni być zarówno uczniowie, jak i nauczyciele, a kwestia przeciwdziałania dyskryminacji powinna znaleźć odzwierciedlenie w programach profilaktyczno-wychowawczych - wynika z raportu rzecznika praw obywatelskich.

Badanie przeprowadzono w wylosowanych szkołach (535 szkół) - operat zaczerpnięto z Rejestru Szkół i Placówek Oświatowych. Zastosowano losowanie warstwowe, uwzględniając województwo, typ gminy, wielkość szkoły oraz typ szkoły (publiczny i niepubliczny). Próba ta stanowiła podstawę do badania programów wychowawczo-profilaktycznych. W drugim etapie, stosując te same kryteria doboru warstw, wylosowane zostały szkoły do badania ankietowego.

RPO

Co trzecia z badanych uczniów i uczennic uważa, że nauczyciele bardziej surowo oceniają ich zachowanie w porównaniu do zachowania ich kolegów i koleżanek. Jednocześnie, tylko **trochę więcej niż co dziesiąta osoba była zdania, że nauczyciele patrzą na jej wybryki bardziej przychylnym okiem niż na podobne zachowanie ich rówieśników.** **Nieco częściej poczucie gorszego traktowania mieli chłopcy niż dziewczynki.** Przeważająca **większość respondentek i respondentów zadeklarowała, że w ich odczuciu nauczyciele oceniają ich pracę równie dobrze co starania ich rówieśników.** Im więcej nauczycieli w szkole ma, zdaniem uczniów, negatywne postawy wobec odmiennych kultur, tym więcej uczniów i uczennic twierdzi, że ich zachowanie jest gorzej oceniane. Ponadto, w im większym stopniu uczniowie i uczennice uznają, że mają wpływ na życie w szkole, tym rzadziej deklarują, że czują się surowiej traktowani przez nauczycieli.

W przypadku nierównego traktowania ze strony rówieśników – a dokładniej, gorszego traktowania pomysłów i propozycji – największe znaczenie miał wpływ rodziców na życie szkoły. Uczniowie i uczennice, którzy twierdzą, że rodzice mają duży wpływ na życie szkoły generalnie w mniejszym stopniu deklarują, że ich pomysły są traktowane gorzej przez rówieśników niż pomysły ich kolegów i koleżanek.

RPO

Zdaniem znacznej większości (niemal 75 proc.) zapytanych nauczycieli i nauczycielek edukacja antydyskryminacyjna pomaga zapobiegać przemocy w szkole. Niemal 90 proc. badanych nauczycieli i nauczycielek uważa, że edukacja antydyskryminacyjna powinna być obowiązkiem w szkołach. Co dziesiąty/a zapytany/a twierdzi, że dręczenie jest poważnym problemem w szkole, w której pracują.

Badanie wykazało też, że uczniowie i uczennice, którzy mają większą świadomość w zakresie równego traktowania, prezentują bardziej negatywne postawy wobec zjawiska dręczenia. Od 10 do 35% uczniów ma poczucie, że doświadcza różnych przejawów nierównego traktowania. Występowanie dręczenia (bullyingu) nie jest zależne od statusu społeczno-ekonomicznego uczniów i uczennic, nie jest też związane z pochodzeniem etnicznym ani z faktem niepełnosprawności.

Jedynie osoby, które mają stwierdzone trudności w nauce – dysleksję, dysortografię – są nieco bardziej narażone na przemoc. Uczniowie i uczennice, którzy twierdzą, że wielu nauczycieli w ich szkole ma negatywny stosunek do różnorodności częściej deklarują, że bywają dręczone przez kolegów i koleżanki.

RPO

Analiza programów profilaktyczno-wychowawczych wskazała natomiast, że rzadko porusza się kwestie praw człowieka, a jeśli już, to są dość wąsko traktowane. Nacisk położony jest przede wszystkim na podkreślanie kontekstu funkcjonowania dzieci w szkole, przy czym opisywane są przede wszystkim prawa ucznia. Relatywnie częściej zawarte są zagadnienia tolerancji i szacunku dla odmienności niż negatywne aspekty, takie jak dyskryminacja i uprzedzenia. Niektóre ważne grupy społeczne są pominięte czy niedoreprezentowane. **Programy koncentrują się głównie na grupach narodowościowych, etnicznych, religijnych oraz na niepełnosprawności.**

Zdecydowanie **niedoreprezentowane są kategorie związane z płcią, tożsamością płciową, orientacją seksualną i wiekiem.** W żadnym z analizowanych programów nie pojawiły się treści odwołujące się do możliwości zgłaszania, ani reagowania na przejawy nierównego traktowania, dyskryminacji czy uprzedzeń.

RPO - rekomendacje

Na końcu dokumentu RPO przedstawił rekomendacje dla resortu nauki - w tym dotyczące zmian w prawie. Rekomendacje legislacyjne to:

- Zapewnienie uczniom możliwości rozwoju w bezpiecznej atmosferze wolnej od dyskryminacji jako jednego z celów systemu oświaty ujętych w art. 1 ustawy – Prawo oświatowe.
- Ujęcie obowiązku podejmowania przez szkołę odpowiednich działań w celu zapobiegania wszelkiej dyskryminacji w rozporządzeniu ministra ds. oświaty i wychowania w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.
- Przywrócenie obowiązku prowadzenia edukacji antydyskryminacyjnej przez wszystkie przedszkola, szkoły i placówki oświatowe o zakresie i treści dostosowanych do poziomu rozwoju uczniów i ich zdolności poznawczych w rozporządzeniu ministra ds. oświaty i wychowania w sprawie wymagań wobec szkół i placówek.
- Uzupełnienie podstaw programowych wybranych przedmiotów nauczania poprzez uwzględnienie treści dotyczących praw człowieka, wielokulturowości, przeciwdziałania dyskryminacji i stereotypom oraz opartej na nich przemocy w treściach nauczania większej liczby przedmiotów, co umożliwiłoby przekazywanie uczniom na wszystkich etapach edukacji kompleksowej wiedzy na temat funkcjonowania w różnorodnym społeczeństwie.
- Wprowadzenie ustawą – Prawo oświatowe obowiązku ujęcia w treści statutu szkoły postanowień, w tym procedur antydyskryminacyjnych, określających w szczególności przesłanki, tryb wnoszenia skarg na nierówne traktowanie oraz możliwe sankcje.

RPO - rekomendacje

Zasady antydyskryminacyjne, które powinny w szkole obowiązywać, muszą jasno wskazywać zachowania zabronione, podpowiadać działania, które zatrzymują i rozbrajają sytuację dyskryminacji – w trosce o osobę dyskryminowaną i świadków. Ważne, żeby zawierały opis ścieżkę postępowania, jeśli zajdzie konieczność reakcji osób dorosłych.

**Działania wychowawczo-
profilaktyczne. Zapobieganie
dyskryminacji. Kształtowanie
postawy otwartości.**

Postawa – co to takiego?

Postawa «stosunek człowieka do życia lub do pewnych zjawisk, wyrażający jego poglądy; też: sposób postępowania lub zachowania wobec określonych zjawisk, zdarzeń lub w stosunku do ludzi»

Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego

Uwewnętrzniona przez jednostkę, wyuczona skłonność do reagowania, akt woli przejawiający się w czynach **(w społecznie określony sposób)**.

Mechanizm kształtowania postaw

W jaki sposób kształtujemy postawy?

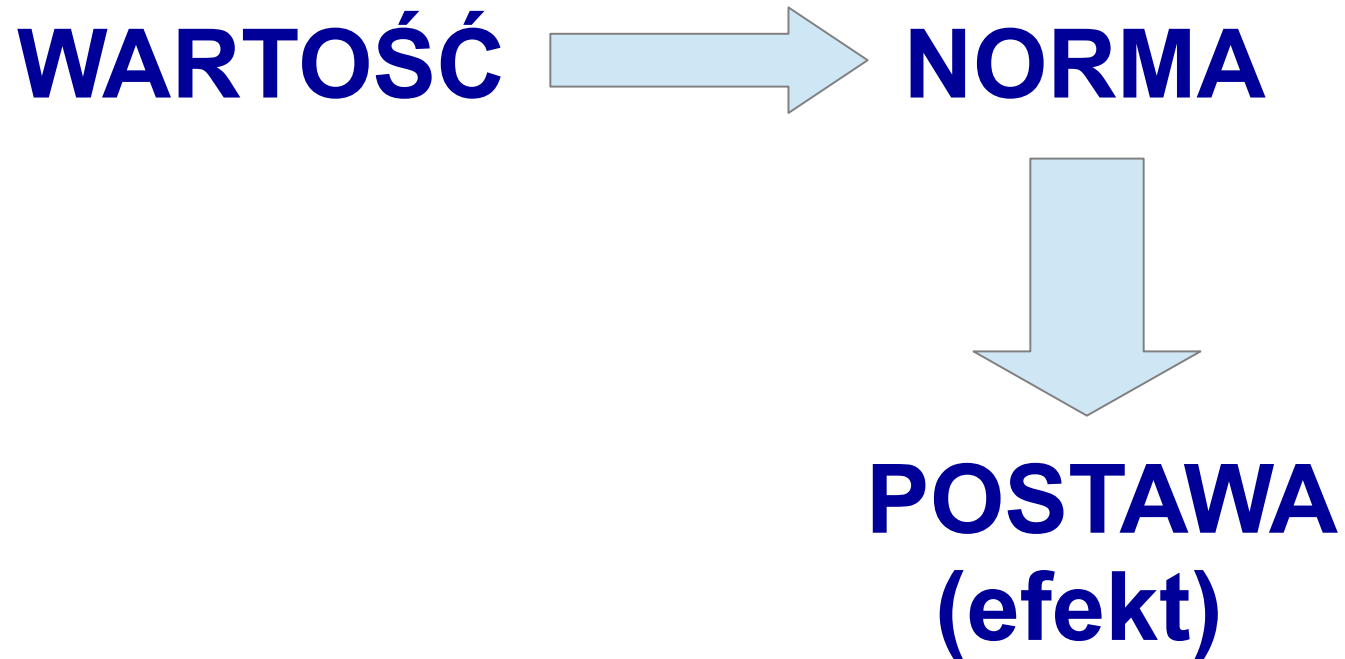
W jaki sposób zmieniamy postawy?

Według T. Mądrzyckiego są to następujące czynniki:

- wpływ kultury (przynależność do określonego narodu, klasy, warstwy społecznej),
- wpływ podstawowych grup społecznych (normy, zwyczaje, obyczaje, wierzenia, przekonania, praktyki wychowawcze, uprzedzenia),
- wiedza,
- płeć (wzory osobowe, role i zachowania),
- wiek (zmiana stawianych przed jednostką zadań, pełnionych ról społecznych oraz jej kontaktów z innymi osobami i grupami społecznymi).

Tworząc własną postawę, jednostka opiera się w mniejszym lub większym stopniu na wartościach społecznych, które stanowią podstawowy budulec kształtowania się postawy.

Model kształtowania postaw

Jakie postawy kształtować?

Rodzaje postaw wyznaczają cele współczesnej edukacji i przepisy prawa.

Kompetencje kluczowe

Podstawa programowa:

- 1) sprawne komunikowanie się w języku polskim oraz w językach obcych nowożytnych;
- 2) sprawne wykorzystywanie narzędzi matematyki w życiu codziennym, a także kształcenie myślenia matematycznego;
- 3) poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł;
- 4) kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie;
- 5) rozwiązywanie problemów, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych;
- 6) praca w zespole i społeczna aktywność;
- 7) aktywny udział w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju.

UE. 2018

- 1) kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- 2) kompetencje w zakresie wielojęzyczności,
- 3) kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- 4) kompetencje cyfrowe,
- 5) kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- 6) kompetencje obywatelskie,
- 7) kompetencje w zakresie przedsiębiorczości,
- 8) kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Ustawa karta Nauczyciela w Rozdziale 2.

Obowiązki nauczycieli

Art. 6. Nauczyciel obowiązany jest m. in.:

- 4) kształcić i wychowywać młodzież **w umiłowaniu Ojczyzny, w poszanowaniu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, w atmosferze wolności sumienia i szacunku dla każdego człowieka;**
- 5) **dbać o kształtowanie u uczniów postaw moralnych i obywatelskich** zgodnie z ideą demokracji, pokoju i przyjaźni między ludźmi różnych narodów, ras i światopoglądów.

Postawy patriotyczne, moralne i obywatelskie.

PP. Kształcenie ogólne w szkole podstawowej ma na celu:

1) wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji, wskazywanie wzorców postępowania i budowanie relacji społecznych, sprzyjających bezpiecznemu rozwojowi ucznia (rodzina, przyjaciele);

2) wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej;

3) **formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób;**

4) rozwijanie kompetencji, takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość;

5) rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania;

6) ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności;

7) rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki;

Podstawa programowa kształcenia ogólnego:

- 8) wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat;
- 9) wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji;
- 10) wszechstronny rozwój osobowy ucznia przez pogłębianie wiedzy oraz zaspokajanie i rozbudzanie jego naturalnej ciekawości poznawczej;
- 11) kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość;**
- 12) zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy;
- 13) ukierunkowanie ucznia ku wartościom.

Prawo oświatowe

„art. 1 pkt 3 UPO:

„Wychowanie rozumiane jako **wspieranie dziecka w rozwoju ku** pełnej dojrzałości w sferze fizycznej, emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej, **wzmacnianie i uzupełnianie przez działania z zakresu profilaktyki problemów dzieci i młodzieży**”.

4 wymaganie. Kształtowane są postawy i respektowane normy społeczne

(Rozporządzenie w sprawie wymagań wobec szkół (...))

Szkoła lub placówka **realizuje działania wychowawcze i profilaktyczne** – w tym **mające na celu eliminowanie zagrożeń oraz wzmacnianie pożądaných zachowań** – które są dostosowane do potrzeb uczniów i środowiska.

Ocenia się ich skuteczność, a w razie potrzeb – modyfikuje.

Działania szkoły lub placówki zapewniają uczniom bezpieczeństwo fizyczne i psychiczne, a relacje między wszystkimi członkami społeczności szkolnej są oparte na wzajemnym szacunku i zaufaniu.

Zasady zachowania i wzajemnych relacji w szkole lub placówce są ustalone i przestrzegane przez uczniów, pracowników szkoły oraz rodziców.

Działalność edukacyjna szkoły jest określona przez:

Działalność edukacyjna szkoły określona jest przez:

- 1) szkolny zestaw programów nauczania;
- 2) program wychowawczo-profilaktyczny szkoły.

Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły tworzą spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły, jak i każdego nauczyciela.

Obok zadań wychowawczych i profilaktycznych nauczyciele wykonują również działania opiekuńcze odpowiednio do istniejących potrzeb.

Prawo oświatowe

Art. 4. 24) podstawie programowej **wychowania przedszkolnego** lub podstawie programowej kształcenia ogólnego – należy przez to rozumieć **obowiązkowe zestawy celów kształcenia i treści nauczania, w tym umiejętności, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu określonego etapu edukacyjnego**, oraz **zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły, uwzględniane odpowiednio w programach wychowania przedszkolnego**, programach nauczania i podczas realizacji zajęć z wychowawcą oraz umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych, a także warunki i sposób realizacji tych podstaw programowych;

Art. 26. Program wychowawczo-profilaktyczny

1. Szkoły oraz placówki, o których mowa w art. 2 zakres systemu oświaty pkt 3–5, 7 i 8, **realizują program wychowawczo-profilaktyczny obejmujący:**

- 1) treści i działania o charakterze wychowawczym skierowane do uczniów, oraz**
- 2) treści i działania o charakterze profilaktycznym dostosowane do potrzeb rozwojowych uczniów, przygotowane w oparciu o przeprowadzoną diagnozę potrzeb i problemów występujących w danej społeczności szkolnej, skierowane do uczniów, nauczycieli i rodziców.**

2. Przepisu ust. 1 nie stosuje się do przedszkoli i szkół dla dorosłych.

Art. 84. 1. Rada rodziców może występować do dyrektora i innych organów szkoły lub placówki, organu prowadzącego szkołę lub placówkę oraz organu sprawującego nadzór pedagogiczny z wnioskami i opiniami we wszystkich sprawach szkoły lub placówki.

2. Do kompetencji rady rodziców, z zastrzeżeniem ust. 3 i 4, należy:

- 1) **uchwalanie w porozumieniu z radą pedagogiczną programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły** lub placówki, o którym mowa w art. 26;
  - 2) opiniowanie programu i harmonogramu poprawy efektywności kształcenia lub wychowania szkoły lub placówki, o którym mowa w art. 56 ust. 2;
  - 3) opiniowanie projektu planu finansowego składanego przez dyrektora szkoły.
3. **Jeżeli rada rodziców w terminie 30 dni od dnia rozpoczęcia roku szkolnego nie uzyska porozumienia z radą pedagogiczną w sprawie programu wychowawczo-profilaktycznego** szkoły lub placówki, o którym mowa w art. 26, **program ten ustala dyrektor szkoły lub placówki w uzgodnieniu z organem sprawującym nadzór pedagogiczny. Program ustalony przez dyrektora szkoły lub placówki obowiązuje do czasu uchwalenia programu przez radę rodziców w porozumieniu z radą pedagogiczną.**

Jakie wyzwania stawia przed szkołą wymaganie?

- 1. Postawy uczniów buduje się przez działania, a nie przez słowa.** Program wychowawczy nie opiera się zatem na pogawędkach i kazaniach, lecz na doświadczaniu znaczenia wartości w praktyce.
- 2. Nauczyciel wychowuje własnym przykładem (pedeutologia).** Wychowanie polega na wychowywaniu siebie na oczach innych.
- 3. Ulokowanie norm społecznych w kontekście „wzajemnego szacunku i zaufania”.** Realizacja zadań wychowawczych szkoły powiedzie się tylko wówczas, gdy równolegle przedmiotem zabiegów pedagogów będzie budowanie pogłębionych relacji z wychowankami.

Jakie wyzwania stawia przed szkołą wymaganie?

Drugie wyzwanie to **ułożenie norm społecznych w kontekście „wzajemnego szacunku i zaufania”**. Realizacja zadań wychowawczych szkoły powiedzie się tylko wówczas, **gdy równolegle przedmiotem zabiegów pedagogów będzie budowanie pogłębionych relacji z wychowankami**.

Obowiązkowe kryteria oceny

(Rozp. w sprawie oceny pracy nauczyciela)

- 5) kształtowanie u uczniów szacunku do drugiego człowieka, świadomości posiadanych praw oraz postaw: obywatelskiej, patriotycznej i prospołecznej, w tym przez własny przykład nauczyciela;
- 6) współpracę z innymi nauczycielami w zakresie wynikającym z realizowanych przez szkołę zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych oraz zadań statutowych;
- 7) przestrzeganie przepisów prawa z zakresu funkcjonowania szkoły oraz wewnętrznych uregulowań obowiązujących w szkole, w której nauczyciel jest zatrudniony;
- 8) poszerzanie wiedzy i doskonalenie umiejętności związanych z wykonywaną pracą, w tym w ramach doskonalenia zawodowego;
- 9) współpracę z rodzicami.

Mechanizm zmiany postaw

**„Ludzie nie rodzą się z uprzedzeniami.
Uprzedzenia to zachowania wyuczone.
A skoro możemy się ich nauczyć, to
możemy się ich także oduczyć.”**

Komponenty postawy

Komponent poznawczy - nie obejmuje wyłącznie "wiedzy", lecz dotyczy raczej poglądów własnych lub przyjętych od innych o danym przedmiocie, a owe wiadomości, wiedza o przedmiocie jest zabarwiona ocenami (sądami).

Składnik emocjonalny (afektywny) zawiera względnie trwałe uczucia, upodobania, uprzedzenia negatywne lub pozytywne w stosunku do przedmiotu postawy, oparte na jakichś doświadczeniach jednostki lub doświadczeniach innych. **Uznany jest za decydujący.**

Element behawioralny (dyspozycja do działania) jest wypadkową poglądów i uczuciowego nastawiania, które skłania jednostkę do określonego zachowania względem danego przedmiotu, wyrażonego w formie werbalnej lub w formie czynnej.

Tworząc własną postawę, jednostka opiera się w mniejszym lub większym stopniu na wartościach społecznych, które stanowią podstawowy budulec kształtowania się postawy.

Jak przeciwdziałać dyskryminacji

1. Własny przykład
2. Przemyślane formy pracy w realizacji zadań dydaktycznych (metody, techniki, projekt edukacyjny, innowacje)
3. Treści SzPW-P
4. Sposób budowania SzPW-P
5. Współpraca nauczycieli – spójność systemu wartości
6. Konsekwentne działania na rzecz kształtowania postaw
7. Integracja klasy

Długofalowa profilaktyka

- **Opracować jasne kontrakty (umowy, ustalenia) z podmiotami procesu wychowawczego z:**
  - **radą pedagogiczną** - nauczyciele powinni uzgodnić sposoby reagowania w określonych przypadkach, pomagać sobie nawzajem, konsekwentnie rozliczać sprawców. Działania te dają poczucie solidarności i wsparcia;
  - **rodzicami** - dotyczą one konsekwencji, jakie poniosą ich dzieci w razie agresywnych zachowań, a także procedur postępowania w powyższych sytuacjach;
  - **klasą** - jasne są reguły zachowania w grupie i kontakty: klasa-nauczyciel oraz sankcje w przypadku ich łamania. **Kontrakt taki powinien obowiązywać niezależnie od ogólnoszkolnego regulaminu czy kodeksu.**
- **Dobrać treści programu wychowawczego**

Edukacja pedagogiczna rodziców

Zapraszamy do współpracy!

Sosnowieckie Centrum Edukacyjne „EDUKATOR”:

Internet: www.sceedukator.pl
E-mail: sce.edukator@gmail.com
Tel. **603 604 148 lub 661 427 440**

Nasze publikacje:

Sztuka zarządzania. Przywództwo i zarządzanie. Teoria i praktyka. NOWIK, Opole 2017.

Sztuka wychowania. Jak nie zepsuć własnego dziecka? NOWIK, Opole 2017.

Sztuka oceniania. Motywowanie uczniów do rozwoju. NOWIK, Opole 2018.

Metody aktywizujące. Jak nauczyć uczniów uczenia się? NOWIK, Opole 2009.
(wydanie czwarte)

Autonomia szkoły. Jak ją tworzyć? Jak z niej korzystać? NOWIK, Opole 2002.